

ЛІТЕРАТУРА:

1. Каменский А.М. Директор школы – ключевая фигура педагогических инноваций: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www. Likt590.ru](http://www.Likt590.ru).
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. Т.4. / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1976. - 640 с.
3. Сухомлинський В.О. Директор школи – керівник навчально-виховної роботи / В.О.Сухомлинський // Радянська школа. – 1953. – №1. – С. 38-41.
4. Ямбург Е.А. Отсутствие грамотной стратегии образования – угроза национальной безопасности / Ямбург Е.А.// Народное образование. – 2012. – №6. – С. 39-45.

Кузьмич Т.А.

ДИРЕКТОР ШКОЛЫ КАК РУКОВОДИТЕЛЬ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ (ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ В.А.СУХОМЛИНСКОГО)

В статье рассматриваются разные аспекты деятельности современного директора школы через призму директорского опыта В.А.Сухомлинского. Анализ таких понятий, как "управление педагогическим процессом" и "школа педагогической культуры" в контексте современных образовательных изменений позволил выделить составляющие деятельности директора как неотъемлемой части управленческих систем современности.

Ключевые слова: управление школой, менеджер образования, составляющие деятельности директора, школа педагогической культуры.

Kuzmich T.O.

DIRECTOR OF SCHOOL AS MANAGER OF TEACHING AND UPBRINGING WORK (PEDAGOGICAL HERITAGE OF V. O. SUKHOMLINSKIY)

The article examines different aspects of activity of contemporary director of school in the light of director's experience of V.O. Sukhomlinskiy. Analysis of essence of such notions as "management of pedagogical process" and "school of pedagogical culture" in the context of contemporary educational changes permitted to give definition of components of activity of director as integral part of management systems of nowadays.

Key words: management of school, manager of education, components of director's activity, school of pedagogical culture.

УДК 378. 091. 2 (477) "18"

Лимарєва Ю. М.

МОВА ВИКЛАДАЧА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто позиції провідних педагогів-практиків ХІХ століття на проблему важливості мови викладача вищих навчальних закладів в аспекті формування свідомого спеціаліста, доведено позачасовість поставленої проблеми та доцільність комплексного використання інших розмовних методів навчання, що набували визнання в зазначений період, виділено основні вимоги до лекторської майстерності педагога.

Ключові слова: свідомість, мова, педагог, лекторська майстерність, навчання.

ХІХ століття визначилося докорінними змінами у теоретичному навчанні та педагогічному ставленні до лекційної форми проведення занять. У зазначений час лекція зазнає значних змін та набувають визнання інші розмовні методи навчання. Враховуючи першочерговість активності студента в навчальному процесі, лекторська майстерність та ораторські здібності викладача привертають все більшу увагу науковців та вимагають комплексного її розгляду з метою проектування на сучасний навчальний процес.

Окремі аспекти поставленої проблеми розглядаються у працях Є. Барбіної [2], В. Гриньової [5], С. Золотухіної [7], В. Микитюка [9].

Мета статті – висвітлити досвід педагогів-практиків досліджуваного періоду щодо важливості мови викладача у формуванні свідомості студентів та визначити основні вимоги до його лекторської майстерності.

З огляду на проблему організації свідомого навчання в XIX столітті значна увага приділялася важливості організації правильних стосунків між викладачами та студентами. Тому гуманний підхід до спілкування зі студентами та організація навчально-виховного процесу на демократичних засадах були пріоритетними в діяльності педагогів. Взаємна повага, відвертість та прихильність один до одного виступали основними засобами успішної взаємодії. Відомо, що навчальний процес у зазначений період відзначався переважно лекційною формою проведення занять, а лекторська майстерність викладачів – своїм високим рівнем [9, с. 86]. Якістю прочитаних лекцій визначались викладацькі здібності професора, його світогляд, ерудиція та особиста філософія [6, с. 64].

Відсутність на лекції будь-яких навчально-допоміжних засобів створювала широкі можливості педагогу для розкриття його мовних якостей. Лише той може якісно довести до усвідомлення, хто усвідомлює сам, а якщо особистість чітко усвідомлює те, що пропонує іншим, то вона в змозі донести це максимально просто та зрозуміло. Здатність викладача до спілкування, його комунікативні здібності та мова створювали благодатне підґрунтя для добрих взаємовідносин. Першим кроком до зближення зі студентами було уміння педагога повернути до себе увагу молоді та його вміння тримати увагу. Саме мова викладача від початку спілкування виступала ключовим засобом підтримки порядку й дисципліни, досягнення уваги та встановлення відвертих, довірливих стосунків між основними суб'єктами навчального процесу.

"У вчительській майстерності найбільш важливе та найбільш складне завдання, – писав В. Ключевський, – примусити себе слухати, "спіймати цього непосидючого птаха" – юнацьку увагу" [2, с. 12 – 13]. "...Розвиваючи думку в промові, треба спочатку її схему вкласти в розум слухачів, потім у наочному зіставленні пред'явити її уяві й лише тоді, на м'якій ліричній підкладці покласти її на слухаюче серце, і тоді слухач – ваш військовополонений, і сам не втече від вас. Навіть коли ви відпустите його на волю...", – наголошував педагог [9, с. 95]. "Учитель повинен говорити красиво, захоплююче", – наголошував В. Голубєв [9, с. 57]. "Навряд чи можна вважати надто суворими вимоги, щоб той, хто не навчився виразно читати, не йшов у вчителі", – говорив М. Тростников, розуміючи під мовленням, перш за все, уміння правильно, чітко, виразно викладати свої думки. Для підсилення висловлювань, надання мові динамічності, визначеного ритму у XIX столітті нерідко використовували такий засіб виразності, як повторення. Саме у такий спосіб підсилював інтонаційний колорит мови, створював емоційний настрій М. Лобачевський. До засобів виразності педагоги відносили також пряму й непряму мову, цитати, які вводили до виступів та використовували досить часто [9, с. 89].

Проведене дослідження доводить, що передові вітчизняні майстри слова вимагали простого, ясного, чіткого й, разом із тим, емоційного викладу навчального матеріалу. Легка, проста зрозуміла мова забезпечує швидкість засвоєння, а отже, й усвідомлення матеріалу. Разом із тим, складна думка легко доходить до свідомості й надовго залишається в пам'яті, якщо вона одягнена в яскраву, образну форму. "У живому мовленні завжди більше життя; слово, що виходить з уст, зберігає блиск і тепло почуттів, як іскра, що відлітає від вогнища; на папері ця іскра тліє золюю, – писав М. Наєждін. – Мимоволі захоплює мова, яка не тягнеться важкою скрипучою хурою, навантаженою всякого роду ученістю, а летить повітряною легкою колісницею..." [8, с. 42]. Отже, усвідомлене сприйняття студентами навчального матеріалу забезпечується зрозумілою та всебічно яскравою мовою викладача.

На дидактичній ефективності вільного, емоційного викладу лекційного матеріалу наголошували професори М. Архангельський та П. Гулак-Артемівський. Схвально відзначалося вміння педагога з допомогою використання елементів усної бесіди та введення

в зміст лекцій історичних екскурсій активізувати розумову діяльність слухачів, робити їх безпосередніми учасниками навчального процесу [9, с. 93].

Доречна та виважена емоційність викладача привертала увагу, зосереджували її на найбільш важливих речах, забезпечували активність розуму, сприяючи усвідомленню інформації. Так, наприклад, слово оратора Д. Каченовського "звучало, відгукуючись у серцях" і тим приковувало увагу слухачів [1, с. 15]. Пропустити його лекцію вважалося "непристойним". Тому "добре усвідомлюючи, під керівництвом якого професора їм треба буде працювати, студенти з особливою енергією бралися за важку, але приємну роботу" [9, с. 90].

Справжнім взірцем лекторської майстерності був професор Харківського університету А. Стоянов, лекції якого користувались настільки постійним успіхом, що їх відвідували студенти інших факультетів. Педагог, широко використовуючи аналогію, яскраво розбірливо та різнобічно висвітлював предмет, а "мова його іскрилась іноді просто неймовірними порівняннями й зіставленнями" [10, с. 176].

Лекторська майстерність Д. Багалія полягала у власній захопленості справою, власному ентузіазмі та запалі, від чого молодь відкрито "йшла на зустріч" виявляючи живий інтерес до предмета. [6, с. 72-74].

Професор В. Надлер переконував студентів у своїй організованості, докорінному володінні знаннями та свідомому ставленні до своєї справи завдяки доступності та легкій формі викладу матеріалу. Зрозуміла лекція із зацікавленням та вдячністю сприймалася студентами та засвоювались без надмірних зусиль [4, с. 3].

Зважаючи на те, що "мета навчання не в повідомленні фактів, а в навчанні щодо виставлення оцінок фактам, їх обговоренню та розумінню", то професори зазначали, що доречніше намагатися "давати їжу для розвитку розуму", доступно і жваво розкриваючи проблему. Так лекції професора М. Петрова подобались студентам не лише через свою стислу мову, прекрасну літературну форму, а головне через те, що педагог звертав увагу не стільки на самі факти, скільки на зміст і зв'язок між ними. Завдяки власній ерудиції викладач користувався у студентів заслуженою повагою [4, с. 5].

Мова неперевантажена "дрібницями" схвально сприймалася молоддю, а зекономлений час охоче використовувався для розв'язання запитань, що у них виникали. Через стислий та лаконічний стиль викладання були популярними у студентському середовищі лекції А. Лебедева, "завдяки їх чіткому плану й відсутності зайвих "прикрас". Розповідь була завжди яскравою і стислою, думка ясною та послідовною, тому уважний слухач завжди йшов із лекції, засвоївши її суттєвий зміст, із головою, збагаченою новими відомостями, і не обтяженою випадковими, хоча й "цікавими подробицями". Педагог умів володіти матеріалом, але не був ним пригнічений. Ось чому його слухачі ніколи не почували себе заведеними в лабіринт марновірства" [3; 7].

"Виразність, точність і визначеність, чітка послідовність і логічність, стисла виразна мова" – характерні ознаки мови "ворога розтягнутого викладу, беззмістовних фраз, характерних витягів і цитат із джерел, іноді навіть із рукописних документів" [7, с. 47]. Головним завданням було подати матеріал так, щоб студенти могли максимально швидко виділити головне, розподілити матеріал на смислові частини та скласти план.

Педагоги вищих навчальних закладів із метою активізації пізнавальної діяльності студентів, розвитку в них позитивного ставлення до навчання, самостійності мислення урізноманітнювали лекції, як найпоширенішу форму навчальних занять, а саме: проводили короткі диспути, діалоги, практикували введення елементів бесіди, запитання, тобто – робили студентів безпосередніми учасниками навчального процесу. Пояснення ж, як доступна для розуміння розповідь, використовувалося лише там, де через запитання та відповіді неможливо було досягти результату.

Лише міцні та свідомі знання можуть сприяти розумовому розвитку та свідомому ставленню до життя в цілому. Тому внутрішніми правилами деяких навчальних закладів виносили заборону щодо примусового відвідування лекцій, повністю віддаючи цю справу на

особистий розсуд студента. Отже, надавалася свобода щодо усвідомлення необхідності отримання власних знань.

Організація сучасного навчально-виховного процесу на засадах гуманізму та співпраці вимагає чіткого, яскравого слова педагога. Комунікативні здібності викладача та його ораторська майстерність з часом не втрачають своєї дидактичної ваги. У формуванні свідомої особистості вони сприяють міцності, цілісності та наступності її освіти. На основі аналізу досвіду викладачів ХІХ століття можна виділити наступні основні вимоги до ораторської майстерності сучасного викладача ВНЗ:

- 1) простота, зрозумілість, доступність, емоційна виваженість мови педагога;
- 2) лаконічність, послідовність, змістовність та наукова ємність подачі матеріалу;
- 3) динамічність організації впливу на розумову діяльність студентів.

Володіючи вміннями та навичками, що дозволяли відповідати зазначеним вимогам, викладачі своїм прикладом, досвідом, особистістю привертати увагу молоді, заохочували, підтримували, сприяли активному формуванню навичок свідомого навчання. Враховуючи вищезазначене, вважаємо за доцільне подальше вивчення проблеми в аспекті самовдосконалення ораторських здібностей та лекторської майстерності молодих фахівців педагогічної справи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеенко М. М. Воспоминания о профессоре Харьковского университета К. К. Гаттенбергере / М. М. Алексеенко // Записки Императорского Харьковского университета. – 1905. – № 1. – С. 11 – 20.
2. Барбіна Є. С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореферат дис. ... д-ра. пед. наук: спец.13.00.04 / Є. С. Барбіна – К., 1998. – 37 с.
3. Бузескул В. П. А. С. Лебедев: некролог / В. П. Бузескул // ЖМНП. – 1910. – Ч. 26, № 4. – С. 102 – 113.
4. Бузескул В. П. Из истории Харьковского университета второй половины 70-х годов прошлого века: (личные воспоминания) / В. П. Бузескул // Наук. зап. наук.-дослід. кафедри історії укр. культури. – 1927. – № 6. – С. 1 – 14.
5. Гриньова В. М. Цілісний підхід до формування педагогічної культури майбутнього вчителя / В. М. Гриньова // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. – Х., 1997. – Вип. 4. – С. 54 – 59.
6. Жовтобрюх В. Ф. Культура мови вчителя: курс лекцій / В. Ф. Жовтобрюх; за ред. О. Г. Муромцевої. – Х.: Гриф, 1998. – 208 с.
7. Золотухіна С. Т. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу (історико-педагогічний аспект) / С. Т. Золотухіна, Л. Д. Зеленська. – Х. : ХНПУ, 2007. – 185 с.
8. Как слово наше отзовется. Вып. 2. О лекторском мастерстве. – М.: Знание, 1984. – 64 с.
9. Микитюк В. О. Формування професійно-педагогічної майстерності викладачів вищих освітніх закладів Слобожанщини у другій половині ХІХ – ХХ століття: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. О. Микитюк – Х., 2004. – 201 с.
10. Юридический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805 – 1905) / под ред. Чубинского М. П., Багалея Д. И. – Х.: Типография печатное дело, 1908. – 309 с.

Льмарева Ю. Н.

РЕЧЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ СОЗНАТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ХІХ ВЕКА

В статье рассмотрены позиции передовых педагогов-практиков ХІХ века на проблему ораторского искусства в аспекте формирования сознательного специалиста, доказана актуальность поставленной проблемы, выделены основные требования к педагогической речи.

Ключевые слова: сознательность, речь, педагог, лекторское мастерство, обучение.

*SPEECH OF THE TEACHER AS FACTOR OF THE SHAPING TO CONSCIOUSNESSES
STUDENT IN XIX CENTURY*

Positions leading teacher-practical person XIX century are considered in article to problem elocution in aspect of the shaping the conscious specialist, is proved urgency of the specified problem, are chosen main requirements to pedagogical speech.

Key words: the consciousness, speech, teacher, lecture skill, education.

УДК 371

Мартиненко І.І.

***СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІДЕЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ У XIX СТ.***

У статті на основі аналізу історико-педагогічних джерел виділено та схарактеризовано соціально-педагогічні передумови розвитку ідеї національної освіти учнівської молоді в Україні у XIX столітті.

Ключові слова: учнівська молодь, національна освіта, соціально-педагогічні умови, розвиток.

Одержання відповіді на актуальні питання сьогодення пов'язано з об'єктивною оцінкою історичних реалій, вдумливим осмисленням минулого, неупередженим вивченням історичних коренів ідей і концепцій, тенденцій та особливостей генезису історико-педагогічного надбання минулих століть. Адже той, "хто прийшов до переконання, що все сучасне є результатом минулого", як цілком слушно наголошував М. Демков, "... зрозуміє, що тільки тоді можна дістати правильне уявлення про задачі сучасного виховання і тільки тоді знайти ключ до розвитку сучасних нагальних питань..." [6].

Відродження культурно-історичних цінностей українського народу, його традицій та прогресивних надбань, їх творче використання для подальшого проектування науково-педагогічного пошуку і забезпечення перспективи розвитку національної освіти відповідає основним вимогам Конституції України, Державної національної програми "Освіта" ("Україна ХХІ ст."), Закону "Про освіту" тощо.

Протягом останніх років провідну роль у вивченні особливостей розвитку освітніх процесів в Україні в межах визначеного нами хронологічного періоду відіграють дослідження Л. Вовк, Л. Березівської, Н. Побірченко, О. Сухомлинської та інші. Разом із тим аналіз науково-педагогічної літератури засвідчує відсутність історико-педагогічних досліджень, у яких було б визначено й узагальнено соціально-педагогічні передумови розвитку ідеї національної освіти учнівської молоді в Україні у XIX столітті, що і зумовило мету статті.

У ході аналізу історико-педагогічної літератури виявлено, що вже в епоху Київської Русі школа набула яскраво окреслених національних ознак, стала інституцією, де формувалася національна свідомість молоді, про що свідчить передусім зміст освіти навчальних закладів того часу. Так, разом із вивченням "семи вільних мистецтв" учні набували відомості з історії, географії, природознавства тощо. У школах "книжного вчення" використовувалися старослов'янські переклади творів видатних філософів, широко застосовувалися книжки, створені вітчизняною громадськістю – "Бджола", "Ізмарагд", "Златоуст" та інші. Ці збірки, як зауважує авторський колектив підручника "Історія педагогіки", були улюбленим читанням наших пращурів, заучувались напам'ять, були своєрідними вчителями життя й моралі [7, с. 166].

Установлено, що в полі зору давньоруських авторів була особистість людини, її моральні якості. Мету процесу виховання та навчання, на їхню думку, визначали ідеї почуття